

GRÓFI BANSKEJ A MINCOVEJ KOMORY V KREMNICI A KOMORSKÝ GRÓF KONRÁD ROLNER (1440 – 1446)

DANIEL HAAS K I A N I Č K A

KIANIČKA, Daniel Haas. The Counts of the Mining and Mint Chamber at Kremnica and Chamber Count Konrad Rolner (1440–1446). *Historický časopis*, 2021, 69, 3, pp. 417–438, Bratislava.

The mint marks on medieval Hungarian coins can be used to determine the chronological order in which the coins were minted. It is necessary though, to start with the years of reigns of the monarchs, the iconography of the coins, as well as written sources referring to the Chamber Counts administering the Royal Mining and Coin Chambers. This is important for economic history, numismatic research, and the dating of archaeological finds. One of the medieval Chamber Counts of Kremnica was Konrád Rolner. He held this position not only between 1440 and 1443, as stated in most professional literature sources, but also between 1444 and 1446, as indicated by several documents. There are also references to the Chamber Count Konrád Polner, which are based on the misreading of his surname. Its correct form is Rolner. Chamber Count Konrád Polner is therefore identical with the Count Konrád Rolner. Gold florins bearing the mint mark K - R + can thus be assigned to Konrád Rolner.

Keywords: Middle Ages. Chamber Counts. Kremnica. Chamber Count Konrád Rolner (1440–1446). Mint Marks. Hungarian Coins.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2021.69.3.2>

Kremnickí komorskí grófi

S tematikou kremnických komorských grófov sa v odbornej literatúre stretávame pomerne často, a to najmä v rámci numizmatického bádania a dejín hospodárstva a ekonomiky. V rámci numizmatiky táto problematika úzko súvisí s tvorbou chronologickej systematiky stredovekých mincí. Ide predovšetkým o snahu priradiť razby jednotlivým mincovniam a komorským grófom, ktorí v mene kráľa riadili razbu mincí. Prvý letopočet sa na uhorskej minci objavil v roku 1503, avšak už od 14. storočia začali na jednotlivé mince pravidelne raziť písmená označujúce názov lokality so sídlom mincovne, ako aj meno komorského grófa zodpovedného za produkciu obeživa. To umožňuje, i keď nie absolútne, usporiadanie stredovekých uhorských razieb do chronologického sledu (podľa vlád panovníkov a v ich rámci podľa funkčných období komorských grófov). Aby boli výsledky čo najpresnejšie, je potrebné pri tom zohľadniť roky vlád jednotlivých kráľov, ikonografiu mincí (tá sa menila v čase i priestore), ako aj správy

z písomných prameňov, keďže v mnohých písomnostiach sa nachádzajú údaje o pôsobení komorských grófov v kráľovských komorách. Chronologické usporiadanie raziieb je veľmi dôležité, pretože rozširuje možnosti numizmatického bádania, prehĺbuje bádanie v rámci dejín hospodárstva a ekonomiky a umožňuje archeológom datovať jednotlivé nálezy.

Kráľovské komory existovali v Uhorsku už za vlády dynastie Arpádovcov (1000 – 1301) a slúžili na správu kráľovského majetku. Koncom 13. storočia to bolo najmenej šesť komôr: ostrihomsko-budínska, sriemska, záhrebská, sedmohradská, spišská a satmárska. Súčasťou ekonomických a hospodárskych reforiem uhorského kráľa Karola I. Róberta z Anjou (1301 – 1308 – 1342), pochádzajúceho z Neapola, bola aj reforma systému komôr v 20. – 40. rokoch 14. storočia. Územie krajiny bolo rozdelené na osem až desať komôr (údaje sa líšia): ostrihomsko-budínska, päťkostolsko-sriemska, smolnícka, sedmohradská, satmárska, lipovská, záhrebská a kremnická. Kremnica získala mestské výsady od kráľa Karola I. Róberta v roku 1328 a vtedy v meste založili kráľovskú komoru (banskú a mincovú) i mincovňu. Kremnická komora bola spomedzi uhorských komôr najväčšia, pretože zaberala celý severozápad krajiny a rozprestierala sa na území až dvanástich žúp: Bratislavskej, Nitrianskej, Trenčianskej, Zvolenskej, Turčianskej, Liptovskej, Oravskej, Tekovskej, Hontianskej, Novohradskej a ľavobřežnej časti Peštianskej a Komárnanskej župy.¹

Panovníci jednotlivé komory dávali do prenájmu. Prenájomcami, teda komorskými grófmi, mohli byť šľachtici, mešťania i banské mestá. Pri fyzických osobách išlo zväčša o „podnikateľov“ v oblasti peňažníctva a banskej výroby. Zmluvný systém prenájmov komôr bol výhodný tak pre kráľa, ktorý mal tým zaistený nemalý pravidelný príjem, ako aj pre grófov, ktorí mali právo na vykonávanie všetkých výrobných, obchodných, administratívnych a sudcovských funkcií v komore i na z nich plynúce príjmy. Okrem toho podnikali aj v oblasti budovania komorských panstiev. Povinnosťou grófov bolo počas nájmu spravovať a financovať chod danej komory, čo predstavovalo pre panovníka veľkú výhodu. Úlohou komôr bol výber banskej dane, tzv. urbury, zámena drahých kovov a razba a výmena mincí. V rámci komôr vyberali aj portálnu daň a arcibiskupský desiatok. Komory disponovali monopolom týkajúcim sa manipulácie s drahými kovmi a mincovej výroby. Samotným komorským grófom plynuli príjmy z vedenia komory i vlastnej podnikateľskej činnosti, a to hlavne z výberu daní, núteného, štátom regulovaného odpredaja kovov a vyberania pokút za priestupky,

1 ŠTEFÁNIK, Martin. Banské a mincové komory na území dnešného Slovenska za Arpádovcov a Anjuovcov. In LABUDA, Jozef (ed.). *Argenti fodina: Zborník prednášok*. Banská Štiavnica: Slovenské banské múzeum, 2018, s. 88 – 91. ISBN 978-80-85579-55-0; HÓMAN, Bálint. *Magyar pénztörténet 1000 – 1325*. Budapest: Maecenas Könyvkiadó, 1991, s. 457 – 460. ISBN 963-7425-57-8.

resp. z aktivít v banskej ťažbe. Výdavky grófov tvorilo v prvom rade nájomné za komoru a následne náklady na hmotnú a personálnu správu komory, ako aj poplatky za dozor pri razbe mincí pre taverníka a ostrihomského arcibiskupa a odvod desatiny kráľovského príjmu arcibiskupovi.² V prípade taverníka to bol príjem pol ferta striebra (asi 30,5 g) za každý deň, keď sa razili mince, pre arcibiskupa tzv. pizet, teda 1/48 z hrivny (245,54 g) vyrazených mincí.³ Desatinu kráľovského príjmu (*lucrum camerae*, zisk komory) dostával arcibiskup na základe staršieho privilégia.⁴

Obr. 1:

Stredoveký komorský dvor (mincovňa) v severozápadnom nároží námestia v Kremnici na vedute mesta z roku 1742



Zdroj: R. k. cirkev – farnosť Kremnica

- 2 ŠTEFÁNIK, Martin. Podoby ekonomickej spolupráce pri počiatkoch stredovekej Kremnice. In LUKAČKA, Ján (ed.). *Stredoveké mesto ako miesto stretnutí a komunikácie*. Bratislava: Typoset print, 2010, s. 169 – 176. ISBN 978-80-970302-1-6; HAAS KIANIČKA, Daniel. *Kremnica – mesto klenotov. Encyklopedický sprievodca dejinami mesta. 1. zväzok: od počiatkov do polovice 17. storočia*. Budmerice: Vydavateľstvo Rak, 2014, s. 68 – 72 (tam aj ďalšia literatúra k danej problematike). ISBN 978-80-85501-62-9.
- 3 KAZIMÍR, Štefan. Menová politika v Uhorsku v 14. storočí a založenie kremnickej mincovne. In *Numismatické listy*, 1978, roč. 33, č. 5 – 6, s. 158.
- 4 ČELKO, Mikuláš. Pizetum z kremnickej mincovne z r. 1546 – 1566. In *Spravodaj Banského výskumu v Prievidzi*, 2000, roč. 40, č. 4 – 5, s. 232.

Väčšina doterajšej odbornej literatúry sa venovala kremnickým komorským grófam viac-menej výberovo. Autori sa buď venovali aktivitám vybraných komorských grófov, alebo spracovávali témy, ktoré sa jednotlivých grófov týkali iba okrajovo, či tvorili súčasť ich širšej argumentácie, alebo tematického záberu. Prvým, kto sa ucelenejším spôsobom usiloval spracovať problematiku komorských grófov v Kremnici, bol kremnický historik Pavol Križko (1841 – 1902). V roku 1880 vydal v Budapešti v podobe samostatnej publikácie štúdiu o kremnickej komore a jej grófoch (*A körmöczi régi kamara és grófjai*) a o rok neskôr ju na pokračovanie uverejnil v *Slovenských pohľadoch*. Ako o prvom hovorí o komorskom grófovi Heymovi/Hájovi (na základe údajnej zmienky v diplomatári Györgya Fejéra *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis*). Následne sa venoval komorskému grófovi Leopoldovi i jeho nasledovníkom, hoci nie všetkým. Záver štúdie obsahuje údaje ku komorským grófam z rodu Turzovcov a grófovi Bernhardovi Beheimovi (Pehemovi) a jeho zástupcom.⁵

Veľmi hodnotný súpis komorských grófov vytvoril ďalší kremnický historik Michal Matunák (1866 – 1932). Vychádzal z písomných prameňov zachovaných v kremnickom mestskom archíve. Informácie pochádzajúce z nich doplnil o údaje z odbornej literatúry a niektorých publikovaných zbierok listín (okrem iného preukázal, že prvým kremnickým komorským grófam nebol Križkom uvádzaný Heym, ale až gróf Leopold). Keďže však, až na malé výnimky, nemal k dispozícii údaje z archívov mimo Kremnice a tiež v literatúre a diplomatároch, ktorú použil, sa vyskytli určité chyby, sú aj v súpise Michala Matunáka niektoré nepresnosti. Novým výskumom ich možno poopraviť a doplniť.⁶ Zo slovenských historikov treba popri Pavlovi Križkovi a Michalovi Matunákovi spomenúť ešte najmä Martina Štefánika (* 1972) z Historického ústavu SAV, ktorý publikoval množstvo vzácnych údajov o kremnických komorských grófoch talianskeho pôvodu, či tých, ktorí mali napojenie na taliansky finančný kapitál.⁷

-
- 5 KRIŽKO, Pavel. *Z dejín banských miest na Slovensku*. Ed. Darina Lehotská. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964, s. 71, 281, 283, 306 a 312 (štúdia *Kremnická komora a jej grófi* je publikovaná na stranách 281 – 323). Pavlom Križkom spomínaný gróf Heym získal v roku 1321, resp. 1323 donáciu na lokalitu Chalmová (*Nyitraszeg*) v Tekovskej župe. Keďže tá neskôr spadala pod jurisdikciu kremnickej komory, Pavol Križko predpokladal, že by v prípade grófa Heyma mohlo ísť o kremnického komorského grófa. Kremnická komora však v tom čase ešte neexistovala a v prípade Chalmovej ide o šľachtickú majetkovú donáciu. FEJÉR, Georgius (ed.). *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis VIII/VI*. Budae 1837, s. 52 – 55, č. LIX.
 - 6 MATUNÁK, Michal. *Z dejín slobodného a hlavného banského mesta Kremnice*. Kremnica: Mesto Kremnica, 1928, s. 133 – 143.
 - 7 Napríklad štúdie: ŠTEFÁNIK, Martin. Talianski podnikatelia a ich aktivity na Slovensku v 14. storočí. In RÁBIK, Vladimír (ed.). *Studia Historica Tyrnaviensia XIII*. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity; Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2011, s. 53 – 63. ISBN 978-83-7490-439-1; ŠTEFÁNIK, Martin. Uhorské kovy a kremnická komora ako predmet

Z maďarských historikov sa komplexne venoval tematike komorských grófov Lajos Huszár. Spolu s Tiborom Horváthom publikovali v roku 1956 súpis stredovekých uhorských komorských grófov na základe všetkých im dostupných prameňov a literatúry. Pri kremnických grófoch sa opierali o súpisy oboch uvedených kremnických historikov, preto je aj ich súpis v určitých bodoch nepresný. Uverejnili však zároveň aj údaje z prameňov, ktoré Pavlovi Križkovi a Michalovi Matunákovi neboli známe, preto ich zoznam obsahuje aj nové a podnetné informácie. Súpisy Michala Matunáka a Lajosa Huszára s Tiborom Horváthom možno využiť ako veľmi dobré východisko pre súčasné bádanie o téme komorských grófov.⁸ Podrobný súpis uhorských komorských grófov uverejnil v nedávnej dobe aj maďarský historik hospodárskych dejín a numizmatik Márton Kálnoki Gyöngyösi (2005).⁹ V zozname uviedol hlavných komorských grófov a grófov v Budíne, Sedmohradsku (Sibiu/Nagyszeben), Kremnici a Veľkej Bani (Baia Mare/Nagybánya). Na konci úvodnej časti jeho knihy pred katalógom mincí publikoval zoznam použitej literatúry, pri samotných komorských grófoch však chýbajú odkazy na využitú literatúru a pramene. Súpis je moderný a využíva aktuálne informácie, aj v ňom je však vzhľadom na to, že pri jeho tvorbe autor excerpoval aj staršiu literatúru, niekoľko drobných nepresností.¹⁰

Sumarizácia údajov o kremnickom komorskom grófovi Konrádovi (*Konrad/Conrad*) Rolnerovi ukázala, že v odbornej literatúre sa vyskytlo viacero nezrovnalostí týkajúcich sa jeho života a aktivít.¹¹

záujmu talianskych podnikateľov do konca vlády Žigmunda Luxemburského. In KIANIČKA, Daniel (ed.). *Baničstvo ako požehnanie a prekliatie mesta Kremnice*. Kremnica: SOS Kremnica o. z., 2007, s. 93 – 111. ISBN 978-80-969820-4-2.

- 8 HORVÁTH, Tibor Antal – HUSZÁR, Lajos. Kamaragrófkok a középkorban. In *Numizmatikai Közlöny*, 1955 – 1956, roč. 54 – 55, s. 21 – 33.
- 9 GYÖNGYÖSSY, Márton. *Középkori magyar aranyforintok*. Budapest: Magyar Nemzeti Bank, 2005, s. 44 – 47 a 78 – 81. ISBN 963-9383-62-7.
- 10 K niektorým nejasnostiam vo vzťahu ku kremnickému komorskému grófovi Konrádovi Rolnerovi v prácach numizmatikov a historikov Artura Pohla a Mártona Kálnoki Gyöngyösiho viac v poznámke č. 40. V ďalšom texte štúdie je venovaná pozornosť aj prameňom viedenskej proveniencie, ktoré nemal k dispozícii kremnický historik Michal Matunák. Nepresnosti vo všetkých citovaných dielach sa týkajú dostupnosti a interpretácie niektorých prameňov. Uvádza sa v nich napríklad, že v roku 1463 bol kremnickým komorským grófom Pavol Modrer. Grófom v Kremnici bol však v tom čase jeho syn Ondrej. Pavol Modrer bol košickým komorským grófom, a to v rokoch 1451 a 1452. Navyše v roku 1463 už nežil, v listinách z 29. novembra 1460 a 15. januára 1461 sa spomína už iba jeho vdova Anna. Bližšie aj s odkazmi na pramene a odbornú literatúru: SOKOL, Ivan – HAAS KIANIČKA, Daniel. Bol Pavol Modrer v roku 1463 kremnickým komorským grófom? In *Kremnický letopis*, 2016, roč. 15, č. 1, s. 4 – 7. Ide najmä o dokument z diplomatáru: TELEKI, József (ed.). *Hunyadiak kora Magyarországon X*. Pest 1853, s. 297 – 301, č. CXLIII, a dve listiny z Maďarského národného archívu: Magyar nemzeti levéltár Országos Levéltára (ďalej MNL), Diplomatikai Levéltár (ďalej DL), 88384 a 70910.
- 11 Podnet k spracovaniu problematiky aktivít komorského grófa Konráda Rolnera mi poskytol p.

Podľa dochovaných prameňov bol prvým komorským grófom v Kremnici Leopold (*Hypolit*). Prvýkrát sa písomne spomína v roku 1331, a to nielen ako kremnický komorský gróf, ale aj technický expert (*magister machinarum*). Vo funkcii komorského grófa v Kremnici je doložený okrem toho v rokoch 1335, 1339, 1341 – 1344 a 1347 – 1348. V roku 1343 bol komorským grófom v Budíne a Ostrihome a v roku 1346 v Smolníku a Telkibányi. Podnikal v baníctve a pravdepodobne bol finančne napojený na významnú florentskú obchodnú spoločnosť Bardiovcov. V tomto období pôsobil ako komorský gróf v Kremnici aj gróf Friedrich (Frithko, Friczko, Cratherius), ktorý sa spomína v tejto funkcii v roku 1338.¹² Na konci stredoveku zastávali miesta kremnických komorských grófov členovia podnikateľskej rodiny Turzovcov – Ján Turzo a jeho synovia Juraj, Alex a Ján ml.: Ján st. (1496 – 1508), Juraj (1505 – 1520), Alex (1516 – 1523/1524) a Ján ml. (1516 – 1520).¹³ Rad stredovekých kremnických komorských grófov uzaviera Bernhard Beheim (1524 – 1537). Neskôr pôsobili v meste už len komorskí podgrófi a správa stredoslovenského baníctva a mincovníctva sa presunula do Banskej Štiavnice, kde zriadili Hlavný komorskogrófsky úrad (1548 – 1598).¹⁴

Situácia do roku 1348 a potom od roku 1496 je teda pomerne jasná. V období medzi uvedenými rokmi sa však v súpisoch kremnických komorských grófov vyskytuje viacero nepresností, a preto ich treba aktualizovať. Spomenutý Konrád Rolner bol komorským grófom v Kremnici v 40. rokoch 15. storočia. Kremnica mala v tom čase obdobie najväčšej slávy a prosperity už za sebou (14. storočie). Od druhej polovice 14. storočia bolo v kremnickom baníctve potrebné stále viac investovať do ťažby, čo súviselo s vyčerpaním bohatých podpovrchových zásob drahých kovov a zatápaním baní vo väčších hĺbkach. Negatívom bol aj dovoz zlata z Afriky a zvýšená produkcia v iných európskych revíroch, čo spôsobilo

Ivan Sokol zo Serede, ktorý sa ako historik – nadšenec zaoberá aj značkami na stredovekých uhorských minciach. V súpisoch komorských grófov si všimol viaceré rozpory v datovaniach i v priradovaní mincových značiek. Výsledky bádania Ivana Sokola sú dostupné na internete: <<http://www.corycats.sk> [cit. 2021-07-29]

- 12 ŠTEFÁNIK, Martin. Kremnica. In ŠTEFÁNIK, Martin et al. *Lexikón stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Prodama, 2010, s. 230 (tam aj podrobné odkazy na pramene). ISBN 978-80-89396-11-5.
- 13 BOVAN, Marián. Thurzovci a Fuggerovci ako nájomcovia kremnickej mincovne. In DANIŠ, Miroslav (ed.). *Štúdie z dejín baníctva a banského podnikania*. Bratislava: Stimul; Katedra všeobecných dejín FFUK, 2001, s. 34 – 47. ISBN 80-88982-43-X; LENGVEL, András. *Aranycönyv 1325 – 1540*. Budapest: Numis Art, 2013, s. 25 (podľa dvoch dochovaných listín bol Ján Turzo kremnickým komorským grófom už v roku 1496, nie až od roku 1498, ako sa bežne uvádza). ISBN 978-963-08-6024-6.
- 14 MATUNÁK, ref. 6, s. 140 – 143; ČELKOVÁ, Mária – ČELKO, Mikuláš – GRAUS, Igor. *Portréty komorských grófov a osobností baníctva a hutníctva na území Slovenska v 17. – 19. storočí*. Košice: Banská agentúra, 2007, s. 6 – 8. ISBN 978-80-968621-8-4.

stagnáciu cien zlata na trhu. Podľa výšky tzv. pizetných poplatkov, vyplácaných ostrihomskému arcibiskupovi za kontrolu nad razbou mincí, z roku 1402 sa odhaduje, že v tom čase sa v stredoslovenských banských mestách ťažilo zhruba 1,5 tony zlata, z väčšej časti v Kremnici, čo bola stále ešte pomerne solídna produkcia. Podľa najstaršieho dochovaného uceleného výkazu ťažených kovov v stredoslovenskej banskej oblasti z rokov 1434 – 1435 sa tu vyťažilo spolu už len necelých 400 kg zlata. K ďalšiemu poklesu v ťažbe došlo v druhej a tretej tretine 15. storočia. Rádovo v tom čase ťažili v baniach v Kremnici 250 – 300 kg zlata ročne. Problémom v tom čase sa začala stávať aj klesajúca výkupná cena drahých kovov. Zároveň sa prvýkrát v dejinách v tomto období začal znižovať podiel Kremnice na celkovom objeme vyťažených kovov z celej stredoslovenskej banskej oblasti. Podľa výkazov ťažby z rokov 1486 – 1492 v tejto banskej oblasti vyťažili ročne priemerne zhruba 308 kg zlata, z toho v Kremnici približne 150 – 200 kg. Napriek poklesom v ťažbe tvorilo kremnické baníctvo až do konca stredoveku dôležitý zdroj príjmov kráľovskej koruny. V rokoch 1496 – 1524 boli kremnickými komorskými grófmi Turzovci, pričom medzi rokmi 1502 – 1522 mali stredoslovenské banské mestá (spolu so Zvolenským hradom) v zálohu. Tí do ťažby i nových technológií investovali množstvo finančných prostriedkov, no na ťažbe sa zároveň aj obohacovali. Napriek úsiliu sa im ďalší úpadok v baníctve nepodarilo zastaviť a ten pokračoval takisto v priebehu nasledujúceho 16. a 17. storočia.¹⁵

Značky komorských grófov na minciach

Značky sa na minciach vyskytovali už v antike a v stredoveku. Označovali sa nimi mincovne, mincmajstri, rytci, rôzne emisie atď. Značkami boli rôzne písomená alebo znaky (kríž, hviezda, bod a i.). Označovanie miest, kde razili mince, začiatočným písmenom názvu toho-ktorého mesta sa všeobecne rozšírilo od 16. storočia. V 18. storočí začali byť mincovniam priradované písomená podľa písmen abecedy.¹⁶

Na uhorských minciach sa s nimi začíname stretávať až od 14. storočia. Výnimkou sú iba značky používané na minciach počas krátkeho obdobia v 12. storočí (pravdepodobne išlo o kontrolné značky kvality) a značky, ktoré používali

15 HAAS KIANIČKA, Daniel. Kremnické baníctvo v 15. – 18. storočí. In MÂRZA, Eva et al. *Baníctvo na Slovensku a v Rumunsku v 15. až 18. storočí*. Banská Bystrica: Múzeum Slovenského národného povstania, 2018, s. 20 – 27 (tam aj ďalšia odborná literatúra). ISBN 978-80-89514-52-6; ČELKO, Mikuláš. Turzovci, Fuggerovci a kremnické zlato. In DANIŠ, Miroslav (ed.). *Štúdie z dejín baníctva a banského podnikania*. Bratislava: Stimul; Katedra všeobecných dejín FFUK, 2001, s. 25. ISBN 80-88982-43-X.

16 FENGLER, Heinz – GIEROW, Gerhard – UNGER, Willy. *Transpress Lexikon. Numismatik*. Berlin: Transpress VEB Verlag für Verkehrswesen, 1982, s. 319.

komorskí grófi židovského vierovyznania a viedenského pôvodu v 13. storočí (začiatkové písmená ich mien v hebrejčine). Keďže v 14. storočí mince v Uhorsku razili vo viacerých mincovniach, vznikla potreba označovať jednotlivé mincovne značkami, a to najmä z dôvodu kontroly výmeny peňazí. Datovanie stredovekých mincí umožňuje jednak meno panovníka nachádzajúceho sa na minci (z iných prameňov sú známe roky ich vlády) a jednak značky, a to tak symboly reprezentujúce mincovne, ako aj komorských grófov. Spočiatku sa používali iba značky sídiel mincovní, a to prvé dve alebo dve charakteristické písmená z ich názvu: napríklad B – V alebo B – A = Budín, C – R = Kremnica (latinsky *Cremnicia*) atď. Za vlády Ľudovíta I. Veľkého (1342 – 1382) na mince začali umiestňovať symboly komorských grófov (písmená, ale aj rôzne znaky – hviezdy, ľalie, rozety, hlavičky atď.), ktoré však často nie je ľahké identifikovať. Počas panovania kráľa Žigmunda Luxemburského (1387 – 1437) na mince dávali spočiatku iba značky označujúce mincovne. K tomu sa pripojili neskôr aj tzv. „majstrovské“ značky zložené z dvoch písmen. Po roku 1420 sa oba systémy prepojili a zaužívalo sa označovanie mincí písmenom miesta mincovne a písmenom mena osoby zodpovednej za razbu mincí (komorskí grófi). To umožňuje chronologicky zaraďovať a zoradovať jednotlivé razby. Potrebné je však postupovať veľmi opatrne, pretože existuje množstvo výnimiek nerešpektujúcich daný systém: napríklad na kremnických minciach, ak ich razilo mesto ako právnická osoba, sa vyskytuje značka K – R, na niektorých minciach sa zase nachádza spojenie začiatkového písmena mena panovníka a miesta razby a pod. Za vlády kráľa Karola I. Róberta reprezentovalo Kremnicu na minciach písmeno C (resp. písmená C – R), od počiatku vlády Žigmunda Luxemburského sa toto písmeno začalo používať pre Košice a Kremnica prijala písmeno K.¹⁷

O označovaní mincí značkami vypovedajú viaceré písomné dokumenty. Napríklad v prenájomnej zmluve na kremnickú kráľovskú komoru z roku 1342 sa píše: „*A aby sa zabezpečila spravodlivosť [t. j. spravodlivý zisk] pre našich komorských grófov pri výrobe denárov, nariaďujeme, aby každý z nich mal na svojich minciach svoj znak, aby sa rozpoznala minca ním razená.*“¹⁸ V prenájomnej zmluve na tú istú komoru z roku 1338 sa uvádza, že si majú komorskí grófi zvoliť na nimi vyrábané mince každý vlastnú značku, aby ich bolo možné od seba rozoznať. Malo sa tým zabrániť tomu, aby grófi nedávali vymieňať vlastné

17 POHL, Artur. *Münzzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters 1300 – 1540*. Graz; Akademische Druck- u. Verlagsanstalt; Budapest: Akadémiai Kiadó, 1982, s. 7, 9 – 11 a 49. ISBN 963-05-2679-4.

18 SEDLÁK, Vincent. Uhorský kráľ Karol I. znovu dáva do prenájmu kremnickú mincovňu komoru na jeden rok oravskému kastelánovi Hypolitovi a určuje jeho práva a povinnosti. Vyšehrad 2. februára 1342. In SEDLÁK, Vincent (ed.). *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov IV. Pod vládou anjouovských kráľov*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2002, s. 121. ISBN 80-88878-72-1.

mince za drahé kovy v obvodoch iných komorských grófov a nepripravovali sa teda navzájom o zisky z prevádzkovania komôr. Ak by sa služobník niektorého z grófov objavil v komore iného grófa so sumou vyššou ako dve hrivny striebra, mali mu byť tieto peniaze odňaté a gróf, pre ktorého pracoval, mal byť potrestaný stratou majetku.¹⁹

Obr. 2:

Zlatý florén kráľa Ladislava Pohrobka so značkou K – R



Zdroj: NBS – Múzeum mincí a medailí Kremnica, zbierka mincí, č. N 4780

Jedno z ďalších ustanovení je z roku 1453. Listinou zo 14. mája tohto roku nariadil kráľ Ladislav Pohrobok, aby boli zlaté i strieborné mince razené v kvalite ako za čias kráľa Albrechta Habsburského (1437 – 1439). Na averze mincí, razených v kremnickej mincovni, mala byť vyobrazená postava sv. Ladislava, na reverze dvojramenný kríž. Napravo (*dexter*) sa malo vyraziť začiatkové písmeno názvu mesta Kremnice ako sídla mincovne a naľavo (*sinister*) začiatkové písmeno mena komorského grófa..²⁰

19 „*Et, ut camerariorum nostrorum iusticia appareat in denariis fabricandis, statuimus: ut quilibet eorum in ipsorum monetis signum habeat, per quod moneta per ipsum fabricata cognoscatur. Et quod unus camerarius cum moneta sua, ad comitatum alterius camerarii ad cambiendum auram vel argentum transmittere non presummat, et si ille camerarius, in cuius comitatu famulum alterius camerarii cum pecunia ultra sumpmam duarum marcarum invenerit, ipsa pecunia ab eodem auferatur et ipse camerarius omnium bonorum suorum amissione puniatur.*“ DEDEK, Ludovicus Crescens (ed.). *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis III* (1321 – 1349). Strigonii 1924, s. 308, č. 445 (listina je publikovaná *in extenso* na s. 306 – 312).

20 „*In alia vero parte sculptentur arma regni nostri Hungarie predicti, crux videlicet duplicata et due litere hinc et hinc, quarum prima a dextra parte civitatis Cremniciensis predictae, altera vero a sinistra parte crucis comitis camere nominum prima litera est...*“ V roku 1453 bol

V mene toho istého panovníka vydal podobnú listinu 11. mája 1451 Jan Jiskra z Brandýsa. Prenajal ňou kráľovskú komoru a mincovňu v Košiciach bývalému košickému richtárovi Augustínovi Greniczerovi a kapitánovi z Veľkej Idy Pavlovi Modrerovi (Paulus Modrar), a to na jeden rok za sumu 5 000 zlatých (florénov). V Košiciach produkované mince (denáre) mali mať podobu ako mince razené v Kremnici s tým, že na jednej strane mal byť štátny znak a na druhej dvojkríž a kruhopis *M. ladislai R. Ungarie*. Po jeho stranách mali byť písmená označujúce miesto razby (písmeno C = Košice) a komorského grófa (...*et in medio crucis duplicate vnam literam C. locum vbi moneta cuditur, et aliam literam similiter de alphabeto nomine Comititis cudentis, aut cudifacientis designandam...*).²¹

Označovanie mincí menami osôb zodpovednými za ich razbu pretrvalo až do začiatku 18. storočia (od 16. storočia bolo na minciach aj datovanie). Cisár Karol VI. zakázal používanie začiatočných písmen mien mincmajstrov a vardajnov (mali na starosti vedenie výroby a kontrolu jej kvality) na minciach v rokoch 1712 a 1717. Cisár Jozef II. reskriptom z roku 1780 zamedzil tomu, aby sa na zlaté a strieborné mince umiestňovali mená hlavných mincových úradníkov. Ešte predtým v roku 1766 zaviedla cisárovná Mária Terézia osobitný rozhod-

kremnickým komorským grófom Konrád Hölezler, preto by na minciach z uvedeného roku mala byť značka H – K (resp. K – H). KRIŽKO, ref. 5, s. 302, 303 a 319 – 321. V poznámke 55 na stranách 319 – 321 je rozsiahla citácia z latinského originálu listiny. Pavol Križko odkazuje na nasledujúci prameň: Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (ďalej MV SR), Štátny archív Banská Bystrica – pracovisko Archív Kremnica (ďalej ŠA BB – p. AK), fond (ďalej f.) Magistrát mesta Kremnice (ďalej MMKr), Tomus I, Fons 36, Fasciculus 1, Nro 8b. K tomu aj KHUN, Miloslav. Výpisky z listín panovníkov o mincovníctve zo 14. – 16. storočia. In *Správy: Informačný bulletin pobočky SNS a Vsl. múzea v Košiciach*, 1978, roč. 5, č. 4, s. 22.

- 21 V prípade grófa Augustína Greniczera by tak pripadala do úvahy značka C – G (resp. v prípade grófa Pavla Modrera značka C – P). TELEKI, ref. 10, s. 297 – 301, č. CXLIII. V monografii je chybné datovanie listiny (13. jún), datovacia formulka totiž hovorí o tom, že listina bola vydaná vo štvrtok pred sviatkom sv. Žofie (*feria quinta Proxima ante festum Zophie vidue et Martiris*), čo pripadá na 13. mája. Pri popise štátneho znaku v štíte sa v listine uvádza, že štít má byť umiestnený v trojoblúku/trojlistku (*Ex alia vero parte, habeat clipeum quadripartitum..., sed tamen tractus videlicet tripas eundem transmeantes...*), čo znamená, že nejde o denár priradený Emilom Petáchom k číslu 190 B publikovanom v Réthyho *Corpuse Nummorum Hungariae* (ďalej CNH), ale o denár pod č. 196 z CNH, resp. denár č. 660 u Lajosa Huszára (1979), či denár č. 507 u Emila Ungera (1997). PETÁCH, Emil. *Dejiny mincovania v Košiciach*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1986, s. 52. ISBN ; RÉTHY, László. *Corpus Nummorum Hungariae. Magyar egeyetemes éremtár II.: Vegyesházi királyok kora*. Budapest 1907, s. 26, č. 190B a 196, a tabuľka č. XII; HUSZÁR, Lajos. *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*. Budapest: Corvin Kiadó, 1979, s. 105, č. 658 a 660. ISBN 387-0451-62-9; UNGER, Emil. *Magyar Éremhatározó I. (1000 – 1540)*. Budapest: Ajtósi Dürer Könyvkiadó, 1997, s. 162, č. 507. ISBN 963-8314-09-5-Ö. Rovnako latinský termín *tripa* prekladá aj A. Bartal: BARTAL, Antonius. *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*. Lipsiae; Budapest 1901, s. 675, 2. *Tripa*.

nutím používanie prvých písmen abecedy na označenie jednotlivých mincovní v monarchii (A = Viedeň, B = Kremnica atď.).²²

Kremnický komorský gróf Konrád Rolner

Keď v októbri 1439 zomrel počas protiosmanskej výpravy uhorský kráľ Albrecht Habsburský (1437 – 1439), väčšia časť domácej šľachty sa priklonila ku kandidatúre poľského kráľa Vladislava III. Jagelovského na uhorský trón. Za kráľa bol zvolený 8. marca 1440 (ako Vladislav I.). Medzitým sa vdove po kráľovi Albrechtovi kráľovnej Alžbete narodil syn Ladislav, nazývaný Pohrobok (22. februára 1440). Alžbeta sa rozhodla brániť jeho nárok na trón a na ochranu svojich záujmov si najala žoldnierskeho kapitána Jana Jiskru z Brandýsa. Kráľ Albrecht Habsburský listinou z 20. augusta 1439 zabezpečil svojej manželke Alžbete príjem vo výške 20 000 zlatých florénov ročne, z čoho 6 000 malo plynúť z príjmov v Slavónii a 14 000 z príjmov banskej a mincovej komory v Kremnici. Kráľ tak učinil počas výpravy proti Osmanom pre prípad svojho úmrtia. Uvedená suma bola súčasťou tzv. obvenenia kráľovnej. Kráľovná Alžbeta disponovala tradičným venným majetkom uhorských kráľovien (tradícia od roku 1427) zrejme už v roku 1439. Nový kráľ Vladislav I. Jagelovský vydal v deň svojej voľby za uhorského kráľa (8. marca 1440) listinu, ktorou kráľovnej Alžbete potvrdil držbu všetkých majetkov a príjmov. V listine menovite uvádzajú aj mesto Kremnica a kremnickú banskú a mincovú komoru so všetkými úžitkami (...*ac Ciuitate Crempnicia cum Cameris tam vrberarum quam cussionis monetarum ibidem exstantibus et cunctis vtilitatibus ipsorum...*).²³

Podľa dohody sa Alžbeta mala vydať za kráľa Vladislava, napokon však tak odmietla urobiť a 15. mája 1440 nechala v Stoličnom Belehrade korunovať svojho syna Ladislava za uhorského kráľa. Následne 17. júla 1440 korunovali na kráľa aj Vladislava, a to takisto v Stoličnom Belehrade. Alžbeta zverila maloletého Ladislava do opateru cisára Fridricha III., ktorý bol jej bratrancom,

22 KHUN, Miloslav. Regesty o mincovníctve, výsadách baníkov, minciarov a mesta Kremnice k patentom, reskriptom a dekrétom panovníkov z obdobia od 14. až do 20. storočia (časť 3.). In *Správy: Informačný bulletin pobočky SNS a Vsl. múzea v Košiciach*, 1981, roč. 8, č. 14, s. 20; KHUN, Miloslav. Regesty o mincovníctve, výsadách baníkov, minciarov a mesta Kremnice k patentom, reskriptom a dekrétom panovníkov z obdobia od 14. až do 20. storočia (časť 2.). In *Správy: Informačný bulletin pobočky SNS a Vsl. múzea v Košiciach*, 1980, roč. 7, č. 3, s. 25.

23 MNL OL DL39291; KALABOVÁ, Martina. Venné majetky uhorských kráľovien za Barbory Celjskej a Alžbety Luxemburskej. In *Medea. Studia Mediaevalia et Antiqua*, 2002, roč. 6, s. 95 – 97; LUKAČKA, Ján. Slovensko v rokoch 1301 – 1526. In ČAPLOVIČ, Dušan et al. *Dejiny Slovenska*. Bratislava: Academic Electronic Press, 2000, s. 119. ISBN 80-88880-39-4; SEGEŠ, Vladimír a kol. *Kniha kráľov: Panovníci v dejinách Slovenska a Slovákov*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2006, s. 162. ISBN 80-10-01091-X.

a hájenie svojich záujmov v Uhorsku prenechala spomenutému Janovi Jiskrovi. Medzi oboma stranami sa rozpútali boje. V ich rámci sa kráľovná Alžbeta hmotne opierala o svoje majetky, najmä o stredoslovenské banské mestá. Podľa prímeria uzavretého v decembri 1442 uznala napokon Vladislava za uhorského kráľa, zároveň však dosiahla zachovanie nástupníckych práv pre svojho syna. Krátko po uzavretí prímeria Alžbeta za nevyjasnených okolností zomrela (17. december 1442).²⁴

V roku 1439 boli kremnickými komorskými grófmi Ondrej a Mikuláš Langovci a Konrád Rudel, ktorých do funkcií menoval zrejme ešte kráľ Albrecht. Zaujímavé je, že na začiatku roku 1440 (grófi bývali menovaní do úradu spravidla vo februári daného roku) ich z funkcií kráľovná – vdova Alžbeta odvolala. Učinila tak listinou zo 6. januára 1440. Langovcov i Konráda Rudela (*Conradus Rwdel*) nechala uväzniť richtárom a prisáznymi mesta Kremnica, pretože neoprávnene manipulovali s komorskými príjmami a neboli ich schopní kráľovnej vrátiť. Vo väzbe mali zostať dovtedy, kým nenahradia spôsobenú škodu a nevyrovnajú dlhy. Kráľovná zároveň požiadala predstaviteľov mesta, aby našli novú zodpovednú osobu, ktorej by bolo možno prenajať kremnickú komoru.²⁵

V časti odbornej literatúry sa pre obdobie rokov 1440 – 1443, resp. 1444 uvádza ako kremnický komorský gróf Konrád Rolner, v inej zase Konrád Polner.²⁶ Komorského grófa Konráda Rolnera v roku 1440 zmieňujú hneď v dvoch písomnostiach. V prvom prípade ide o listinu kráľovnej Alžbety zo 7. októbra 1440, prostredníctvom ktorej informovala richtára a prisázných mesta Kremnica o tom, že jej kremnický komorský gróf Konrád Rolner oznámil, že ihly na skúšanie zlata sú veľmi opotrebované. Predstavitelia mesta sa mali podieľať na vyhotovení nových ihliel.²⁷ Z listiny kráľovnej Alžbety z 19. októbra 1440 sa dozvedáme, že richtári a prisázní stredoslovenských banských miest a kremnický komorský gróf Konrád Rolner boli na základe jej nariadenia povinní zvoliť si v mene panovníčky nového banského štajgra (*scansor*). Do funkcie vybrali Michala Knapa, čo Alžbeta potvrdila uvedenou listinou.²⁸

24 KALABOVÁ, ref. 23, s. 98 a 99; LUKAČKA, ref. 23, s. 163.

25 MV SR, ŠA BB – p. AK, f. MMKr, Tomus I, Fons 47, Fasciculus 1, Nro. 9. Ondrej a Mikuláš Langovci boli synmi bývalého kremnického komorského grófa Petra Langa (1435). MATUNÁK, ref. 6, s. 138.

26 O Konrádovi Polnerovi (*Conrad Polner*) sa hovorí už v známom Széchényiovskom numizmatickom katalógu z roku 1807. *Catalogus numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Széchényiani III*. Pest 1807, s. 313 a 314, č. VI.

27 MV SR, ŠA BB – p. AK, f. MMKr, Tomus I, Fons 36, Fasciculus 1, Nro. 7-8. Ed. SCHOENVISNER, Stephan (ed.). *Catalogus numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti nationalis széchényiani*. Pestini 1807, s. 314 – 315 nr. VI).

28 MV SR, ŠA BB – p. AK, f. MMKr, Tomus I, Fons 18, Fasciculus 1, Nro. 6.

Obr. 3:

Listina, v ktorej sa píše o zvolení nového banského štajgra kremnickým komorským grófom Konrádom Rolnerom a predstaviteľmi stredoslovenských banských miest, 1440.



Zdroj: MV SR, SA BB – p. AK, f. MMKr, Tomus I, Fons 18, Fasciculus 1, Nro. 6.

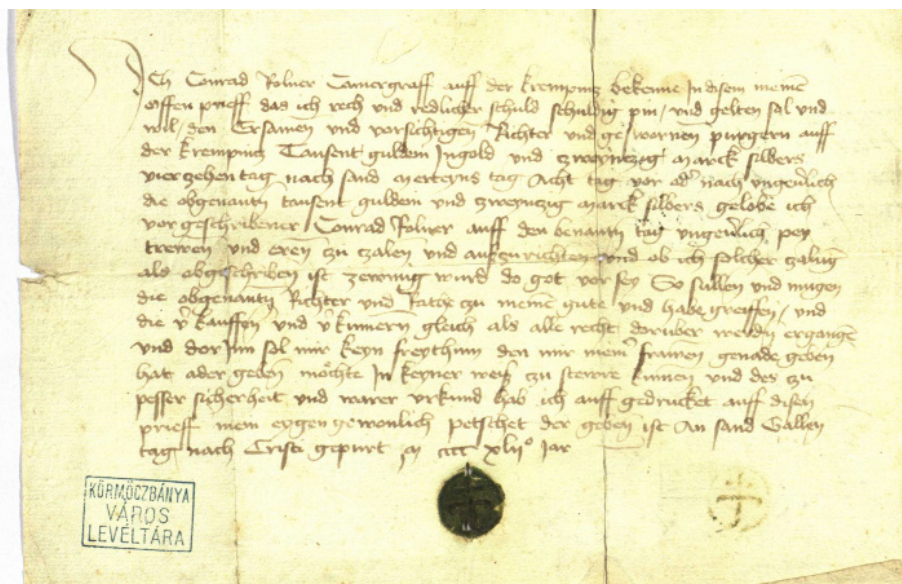
V oboch listinách má meno komorského grófa podobu Konrád Rolner (*Conrad Rolner unser Kammergraff; Conradus Rolner; Comes Camere nostre Crempniciensis*). Prvé písmeno jeho priezviska „R“ má v zápisoch tvar veľmi podobný písmenu P – jeho spodná šikmá nožička sa ligatúrou ostro spája s vrchnou časťou nasledujúceho písmena „o“. Rovnako je v listinách napísané napríklad slovo Regina (kráľovná). Časť historikov teda mohla jeho priezvisko prečítať chybné ako Polner. Post komorského grófa v Kremnici od začiatku 40. rokov 15. storočia zastával Konrád Rolner. Osoba s priezviskom Polner neexistovala. Mimochodom, z oboch listín vyplýva, že komorského grófa Konráda Rolnera menovala do funkcie samotná kráľovná Alžbeta (*unser getreuer Conrad Rolner unser Kammergraf daselbst; Conradus Rolner; Comes Camere nostre Crempniciensis*), čo okrem iného znamená, že kráľ Vladislav rešpektoval jej práva súvisiace so správou kráľovskej banskej a mincovej komory v Kremnici.

O tom, že Konrád Rolner bol kremnickým komorským grófom aj v roku 1441, svedčia takisto dva pramene. V listine kráľovnej Alžbety z 3. júla 1441 sa píše, že kremnický komorský gróf Konrád Rolner (*Conrat Rolner*) má dbať na to, aby sa v kremnickej mincovni razili nové mince v takom pomere, aby sa na jeden uhorský zlatý florén (*ein ungrischer Gulden in Gold*) počítalo 300 denár-

rov, resp. 600 obolov.²⁹ V registri poplatkov z výčapu vína (*Registrum angarie*) mesta Kremnice z roku 1441 sa Konrád Rolner (*Cunrad Rolner*) popisuje ako majiteľ domu na námestí, teda tzv. *Ringbürger*, disponujúci lukratívnym právom predaja vína.³⁰

Obr. 4:

Dlžobný úpis komorského grófa Konráda Rolnera zo 16. októbra 1442



Zdroj: MV SR, ŠA BB – p. AK, f. MMKr, Tomus I, Fons 37, Fasciculus 1, Nro. 7.

Konrád Rolner zastával post komorského grófa v Kremnici tiež v nasledujúcom roku. Listom z 11. júla 1442 požiadala kráľovná Alžbeta kremnického komorského grófa Konráda Rolnera (*Chonrad Rolner*) a zástupcov mesta Kremnica, aby vykonali kontrolu účtov vo Zvolene, ktorý v tom čase aj s hradom mali v držbe Haško zo Schellendorfu a jeho ľudia.³¹ Z roku 1442 je známa aj písomnosť, ktorú vystavil samotný Konrád Rolner. Ide o dlžobný úpis zo 16. ok-

29 MV SR, ŠA BB – p. AK, f. MMKr, Tomus I, Fons 36, Fasciculus 1, Nro. 7. SCHOENVISNER, Stephan (ed.). *Catalogus numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti nationalis széchényiani*. Pestini 1807, s. 315 – 316, nr. VII, publikovaná s viacerými chybami, aj nesprávnym čítaním „Pollner“

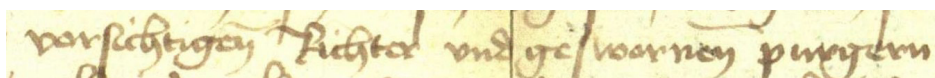
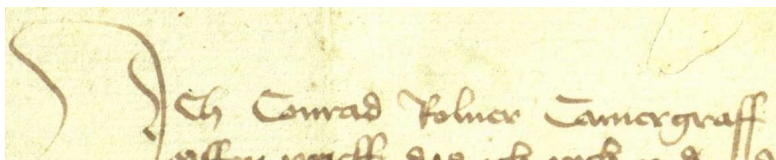
30 MV SR, ŠA BB – p. AK, f. MMKr, Tomus I, Fons 32, Fasciculus 1, Nro. b1 – b20.

31 MV SR, ŠA BB – p. AK, f. MMKr, Tomus I, Fons 34, Fasciculus 1, Nro. 2-1. Ed. ODESCALCHI, Arthur. *Königinnen Briefe aus dem Archiv einer oberungarischen Bergstadt (1428 – 1547)*, *Jahrbuch der k. k. Heraldischen Gesellschaft „Adler“* Nr. XIX (Wien 1909), s. 11, Nr. 16.

tóbra, ktorým sa zaviazal (*Ich Conrad Rolner Camergraff auff der Krempnicz bekenne...*) mestu Kremnica vrátiť do termínu dvoch týždňov po sviatku sv. Martina zapožičaných 1 000 zlatých (florénov) (*Gulden In gold*) a 20 hrivien striebra (*Marck silbers*).³²

Obr. 5:

Písanie priezviska komorského grófa Konráda Rolnera v jeho dlžobnom úpise z roku 1442, začiatkové písmeno R má tvar podobný písmenu P, čo viedlo niektorých autorov k tomu, že jeho priezvisko čítali chybné ako Polner, ide však o R, čo dokazuje aj písanie tohto písmena v slove Richter v tej istej písomnosti.



Zdroj: MV SR, ŠA BB – p. AK, f. MMKr, Tomus I, Fons 37, Fasciculus 1, Nro. 7.

Konráda Rolnera menujú takisto v daňovom súpise mesta Kremnice za účtovný rok 1442 – 1443. V súpise sa o ňom píše ako o majiteľovi banských mlynov, teda banskom podnikateľovi (ťažiarovi). Podľa súpisu Konrád Rolner (*Conradus Rolner*) vlastnil v tzv. Starej doline (*vallis Kolner*, nazývanej aj *Baba stara*) až sedem banských mlynov, pričom celkovo ich tam stálo 31. Za každý z mlynov zaplatil daň 4 florény, spolu teda 28 florénov. V súpise je uvedený aj ako majiteľ domu na námestí. Daň zaň zaplatil vo výške 50 florénov, najviac zo všetkých mešťanov žijúcich vo vnútornom meste. Patril mu pravdepodobne dom v juho-východnom nároží námestia (dnes Štefánikovo nám. č. 4/7), v ktorom sa dodnes zachovala vzácna gotická diamantová klenba.³³

Konrád Rolner zastával post kremnického komorského grófa takisto v nasledujúcom roku, teda v roku 1443. Mesto Viedeň listom zo 6. apríla 1443 požiadalo predstaviteľov mesta Kremnica o to, aby urgovali u komorského grófa

32 Príloha č. 1. V dlžobnom úpise Konrád Rolner spomína aj svoju manželku (*...den mir meiner frawen genade geben hat...*), či mali potomkov, nie je známe.

33 MATUNÁK, ref. 6, s. 100 – 105. Odkaz na archívny prameň: MV SR, ŠA BB – p. AK, f. MMKr, Tomus I, Fons 32, Fasciculus 1, Nro. 1c.

Konráda Rolnera (*Conrat Roller /sic/ Obrister Kamergraf auf der Kremnbnicz*) vrátenie dlhu, ktorý mal gróf u Viedenchana Michala Weissa.³⁴

Michal Matunák píše o Konrádovi Rolnerovi ako o kremnickom komorskom grófovi v rokoch 1440 – 1443. Do týchto rokov spadajú totiž dokumenty o Konrádovi Rolnerovi ako o komorskom grófovi, ktoré sa nachádzajú uložené v kremnickom mestskom archíve. Dva pramene viedenského pôvodu ale dokazujú, že Konrád Rolner bol kremnickým grófom aj v rokoch 1444 až 1446. Dňa 4. apríla 1444 sa Jan Jiskra obrátil z Ostrihomu listom na mesto Viedeň a jeho predstaviteľov požiadal o potvrdenie správy, či Krištof z Lichtensteinu ukradol služobníkovi kremnického komorského grófa Konráda Rolnera (*in der Angelegenheit Conradis Rolner, seines Camergrafen von der Crempnicz*) vo Viedni niekoľko hrvien striebra a šperky, ktorými sa mali splatiť jeho dlhy a nakúpiť potreby a tovar pre kremnickú komoru.³⁵

Jan Jiskra písal mestu Viedeň aj v roku 1446. V jeho liste z 24. marca 1446, ktorý je datovaný v tábore pod hradom Uhrovec (*Vhrowicz*) sa uvádza, že si pri jeho poslednej návšteve vo Viedni požičal od člena tamojšej mestskej rady Thomasa (*Thoman*) Gerharta 110 zlatých. Jan Jiskra vrátením peňazí poveril kremnického komorského grófa Konráda Rolnera, ktorý zároveň zastával post hlavného výbercu tridsiatkov (*Conrad Rolner, unser camergraf auf der Kremnicz und obrister dreissiger*). Peniaze mali byť vyplatené do sviatku Troch kráľov, teda 6. januára 1446. Konrád Rolner dlžné peniaze, ktoré predstavovali polovicu príjmov z výberu tridsiatku, odovzdal bratislavskému mešťanovi Štefanovi Gmaitlovi (*Gemaetel*), ktorý ich mal vyplatiť Thomasovi Gerhartovi vo Viedni. K vyplateniu sumy však nedošlo. Jan Jiskra preto v mene Štefana Gmaitla požiadal viedenskú mestskú radu o to, aby sprostredkovala dohodu s Thomasom Gerhartom a prísazným Simonom Pötelom, ktorej predmetom malo byť oddialenie termínu na vyplatenie peňazí.³⁶ Keďže k pôžičke peňazí došlo pred 6. januárom 1446 a 24. marca 1446 Jan Jiskra o Konrádovi Rolnerovi stále hovorí ako o svojom komorskom grófovi, je veľmi pravdepodobné, že Konrád Rolner zastával post kremnického komorského grófa v roku 1445 aj v roku 1446.

Pre rok 1447 nie je meno kremnického komorského grófa známe. V roku 1448 ním bol Peter Koler (Šafár), ktorý v tom čase disponoval aj hodnotou

34 MV SR, ŠA BB – p. AK, f. MMKr, Tomus I, Fons 37, Fasciculus 1, Nro. 7-8b.

35 UHLIRZ, Karl. *Quellen zur Geschichte der Stadt Wien: II. Abtheilung. Regesten aus dem Archive der Stadt Wien II.: Verzeichnis der Originalurkunden des Städtischen Archives 1412 – 1457*. Wien: Verlag des Alterthums-Vereines, 1900, s. 238, č. 2980.

36 UHLIRZ, ref. 35, s. 271, č. 3145. Štefan Gmaitl bol bratislavským mešťanom a v rokoch 1453 – 1458 i richtárom. V jeho domoch na Ventúrskej ulici v Bratislave neskôr sídlila Academia Istropolitana. LYSÁ, Žofia. Bratislava. In ŠTEFÁNIK, Martin et al. *Lexikón stredovekých miest na Slovensku*. Bratislava: Prodama, 2010, s. 124. ISBN 978-80-89396-11-5; HORVÁTH, Vladimír (ed.). *Dejiny Bratislavy*. Bratislava: Obzor, 1978, s. 59, 75 a 83.

kapitána na Šášove. Ako komorského grófa v Kremnici ho tituloval vo svojom liste z februára 1448 Jan Jiskra, v ktorého službách Peter Koler pôsobil.³⁷ V roku 1451 zastával post komorského grófa v Kremnici Peter Jung. Listinou datovanou v Kremnici 18. júna 1451 prenajal Jan Jiskra v mene kráľa Ladislava príjmy z banskej dane (*Vrbarn*) a technologických zariadení ako banské mlyny a huty z obvodu kremnickej kráľovskej komory richtárovi mesta Kremnice Petrovi Fluhlovi a kremnickému komorskému grófovi Petrovi Jungovi, a to na jeden rok za sumu 3 450 florénov.³⁸

Kráľovná Alžbeta menovala Jana Jiskru kapitánom Kremnice, ostatných stredoslovenských banských miest a Zvolenskej župy v januári 1442. Po jej smrti bol Jan Jiskra nútený riešiť otázku legitimacy svojej prítomnosti v Uhorsku. V tejto záležitosti sa obrátil na cisára Fridricha III. a uzavrel s ním dohodu, podľa ktorej mal byť v Uhorsku cisárovým kapitánom zastupujúcim záujmy maloletého kráľa Ladislava (cisár bol jeho poručníkom), a to až do doby, kým Ladislav nenastúpi na trón. Dňa 1. septembra 1443 uzavrel Jan Jiskra prímerie s kráľom Vladislavom I. a podľa vzájomnej dohody mu panovník ponechal územia a mestá, ktoré mal vo svojej moci, a príjmy z nich plynúce, vrátane lokalít a banských miest na strednom Slovensku (príjmy, banské a mincové dôchodky, ako aj poddanské dane a mýta). Potom ako kráľ Vladislav padol v bitke s Osmanmi pri Varne 10. novembra 1444, uhorský snem uznal na jar roku 1445 Ladislavove nároky na kráľovskú korunu. Až do obdobia kým nebude plnoletý mali však krajinu spoločne spravovať siedmi kapitáni, z ktorých jedným bol práve Jan Jiskra. Na sneme 6. júna 1446 si šľachta spomedzi kapitánov vybrala správcu – gubernátora krajiny, ktorým sa stal Ján Huňadi. Pre nezhody však medzi Janom Jiskrom a Jánom Huňadim vypukli boje. Tie dočasne ukončilo prímerie uzavreté 13. septembra 1446. Podľa neho mohol Jan Jiskra voľne disponovať všetkými jemu prenechanými majetkami nasledujúce tri roky. Medzi nimi sa menovite spomína aj mesto Kremnica spolu s baňami, komorou a mincovňou. Po uplynutí troch rokov si Jan Jiskra mohol ponechať hodnosť kapitána, no príjmy z majetkov na strednom Slovensku sa mali využiť v prospech krajiny. Napriek dohode boje

37 MALINIÁK, Pavol. Jošt z Küssowa a Peter Koler: Vzostupy a pády dvoch kastelánov na kráľovských vinných majetkoch. In DVORÁKOVÁ, Daniela a kol. *Stredoveké hrady na Slovensku: Život, kultúra, spoločnosť*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied; Historický ústav SAV, 2017, s. 206. ISBN 978-80-224-1608-5.

38 HATVAN, Mihály. *Magyar történelmi okmánytár, a Brüsseli Országos Levéltárból és a Burgundi Könyvtárból I: 1441 – 1538* (Monumenta Hungariae Historica). Pest: A Magyar Tudományos Akadémia, 1857, s. 3 – 5, č. 3. V známom súpise kremnických richtárov publikovanom v monografii Michala Matunáka sa richtár Peter Fluhl neuvádza. Súčasná odborná literatúra ho už však pozná. ŠTEFÁNIK, ref. 12, s. 229, 230 a 237 (pozn. č. 218). Autor cituje nasledujúci zdroj: Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, Ungarische Akten II. Specialia Fasc. 342, Nr. 4: 18. 6. 1451.

pokračovali ďalej. Počas nich došlo k uzavretiu viacerých prímerí, dve z nich v Kremnici, a to 4. mája 1449 a 22. júna 1451. Potom ako sa od Jana Jiskru začali odvracať niektorí jeho spojenci, získala v bojoch navrch huňadiovská strana. Podľa mierovej dohody z augusta 1452 zostal v moci Jana Jiskru už len Spišský hrad, mesto Levoča a príjmy z tridsiatkových staníc v Kežmarku a Starej Ľubovni. Na začiatku roku 1453 uzavreli uhorské stavy dohodu s cisárom Fridrichom III. o nástupníctve Ladislava na uhorský trón. Ladislav pricestoval do Bratislavy na snem a potvrdil Jána Huňadiho vo funkcii gubernátora. Na tom istom sneme zbavili Jana Jiskru všetkých majetkov a vykázali ho z Uhorska.³⁹

Príjmami a majetkovým vlastníctvom na strednom Slovensku teda Jan Jiskra disponoval zhruba desať rokov (1443 – 1452). V dvoch vyššie popísaných listinách charakterizuje Jan Jiskra (listy Jana Jiskru mestu Viedeň zo 4. apríla 1444 a z 24. marca 1446) Konráda Rolnera ako „svojho“ komorského grófa, je preto pravdepodobné, že ho po smrti kráľovnej Alžbety potvrdzoval vo funkcii osobne Jan Jiskra, podobne ako v roku 1451 prenajal príjmy z kremnickej komory Petrovi Fluhlovi a Petrovi Jungovi. Keďže komorské majetky držal v rukách až do roku 1452, nie je vylúčené, že do funkcie vymenoval aj komorského grófa Petra Junga (1451). Konrád Rolner zastával post kremnického komorského grófa od roku 1440, a to podľa listín kontinuálne celých sedem rokov až do roku 1446. Otvorenou otázkou zostáva, kým bol obsadený post komorského grófa v Kremnici v nasledujúcich rokoch (1447, 1449 a 1450). Mohol to byť samotný Konrád Rolner, ak medzitým nezomrel, alebo nedošlo medzi ním a Janom Jiskrom k nezhodám, ale aj iná osoba. V roku 1448 bol grófom spomenutý Peter Koler.

Uvedené údaje dokladajú, že Konrád Rolner bol zámožným a iste aj vplyvným človekom. Podnikal v baníctve, obchodoval s vínom, na námestí v Kremnici vlastnil dom a ako komorský gróf zastupoval záujmy Jana Jiskru i kremnickej komory.⁴⁰ Nebol však nobilitovaný. Dokazuje to, okrem zdvorilostných adjektív pripojených k jeho menu v citovaných písomnostiach charakteristických pre

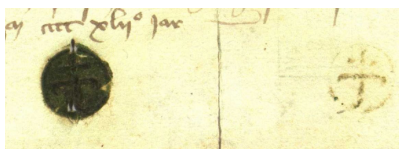
39 KALABOVÁ, ref. 23, s. 97 – 107; LUKAČKA, ref. 23, s. 119 a 120. Popísané prímeria z rokov 1443, 1446, 1449, 1451 a 1452: TELEKI, ref. 10, s. 135 – 140, č. LXII (18. 9. 1443); TÓTH-SZABÓ, Pál (ed.). *A cseh-husza mozgalmak és uralom története Magyarországon*. Budapest 1917, s. 384 – 388, č. XXXII a XXXIII (13. 9. 1446); MV SR, ŠA BB – p. AK, f. MMKr, Tomus I, Fons 26, Fasciculus 1, Nro. 15c (4. 5. 1449) a 15/16a-b2 (22. 6. 1451); MNL DL 44641 (22. 8. 1452) a MV SR, Štátny archív Banská Bystrica – pracovisko Archív Banská Štiavnica, Magistrát mesta Banská Štiavnica, I-959, škat. 6, č. 798 (24. 8. 1452).

40 V numizmatickej literatúre sa často uvádza, že Konrád Rolner bol kremnickým komorským grófom aj v roku 1447, resp. že v roku 1447 bol grófom v Kremnici Peter Jung. Vyskytuje sa tiež údaj, že kremnickým grófom v rokoch 1444 – 1452 bol Peter Kol(l)er. Tieto tvrdenia však nemajú momentálne oporu v pramennom materiáli. POHL, ref. 17, s. 81; GYÖNGYÖSI, ref. 9, s. 46. Peter Koller (Šafár) je v prameňoch doložený ako kapitán hradu Šášov, v službách kráľovnej Alžbety a Jana Jiskru, od roku 1441. KALABOVÁ, ref. 23, s. 97.

mešťanov, jeho osobná pečať, ktorú pritlačil k dlžobnému úpisu z roku 1442. V jej poli je dvojramenný kríž s ramenami stočenými na koncoch (nie je vložený do štítu, vosk má zelenú farbu). Ide o meštiansky znak – osobný symbol Konráda Rolnera. Základný prvok meštianskych nededičných znakov predstavovali práve značky skladajúce sa z rôznych kombinácií čiar a krížov.⁴¹

Obr. 6:

Pečať Konráda Rolnera na dlžobnom úpise z roku 1442, v jej poli je jeho osobný meštiansky znak v podobe dvojkriža.



Zdroj: MV SR, ŠA BB – p. AK, f. MMKr, Tomus I, Fons 37, Fasciculus 1, Nro. 7.

Konrád Rolner pôsobil ako komorský gróf v službách kráľovnej Alžbety a Jana Jiskru z Brandýsa. To otvára otázku, aké značky niesli mince razené ním v kremnickej mincovni v mene maloletého kráľa Ladislava. V katalógu Artura Pohla *Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1325 – 1540)* sa popisujú z tohto obdobia kremnické florény, ktoré mali na averze štátny znak (štípený a delený štít) a na reverze postavu sv. Ladislava. Čo sa týka značiek, vyskytujú sa na nich písmená K – L, K – R+ a K – P. Značku K – L prisúdil Artur Pohl bratom Andrejovi a Mikulášovi Langovcom (kremnickí komorskí grófi v roku 1439). Značku K – R+ Konrádovi Rudelovi, ktorý bol komorským grófom spolu s obooma Langovcami. Píše však, že títo grófi mince razili v roku 1438 aj 1439. To však nezodpovedá skutočnosti, pretože v roku 1438 bol komorským grófom v Kremnici Ján Ramenstainer.⁴² Značka K – R+ by teda mohla byť aj jeho značkou. Akú značku potom ale používal Konrád Rudel? Tú istú alebo inú, ktorá sa nedochovala? To isté platí aj pre Konráda Rolnera. Nemôže značka K – R+ predstavovať jeho razby? Značka K – P určite nereprezentuje Konráda Rolnera, pretože taký komorský gróf neexistoval. Značka K – P by tak mohla zastupovať panovníka Ladislava (K = Kremnica, P = *Postumus*, teda Pohrobok), čo sa ale javí nie veľmi pravdepodobné, resp. komorského grófa Petra Kolera. Písmeno P by predstavovalo siglu jeho krstného mena. Artur Pohl zlatý florén so štátnym znakom na averze a orlicou na reverze a so značkou K – P pripísal práve Petrovi Kolerovi.

41 K tomu: FEDERMAYER, Frederik. *Rody starého Prešporka: Genealogický rozbor obyvateľstva a topografia mesta podľa súpisu z roku 1624*. Bratislava: Monada atelier, 2003, s. 289. Za konzultáciu k interpretácii pečate ďakujem historikovi Radoslavovi Ragačovi.

42 MATUNÁK, ref. 6, s. 138.

Ten je v prameňoch doložený vo funkcii komorského grófa v Kremnici, ako bolo uvedené vyššie, v roku 1448. Situácia sa viac vyjasňuje až v prípade florénu so štátnym znakom a sv. Ladislavom a značkou K – h, ktorá by mala reprezentovať komorského grófa Konráda Hölczlera (1453).⁴³

Situácia so striebornými mincami je ešte komplikovanejšia.⁴⁴ To znamená, že existujúcu schému priradenia mincových značiek jednotlivým komorským grófam bude potrebné podrobiť revízii. Veľa môže napovedať podrobné štúdium zachovaných latinských písomných prameňov. Zároveň sa však treba zmieriť so skutočnosťou, že vo viacerých prípadoch nebude možné pre nedostatok písomných a hmotných prameňov situáciu s mincovými značkami rekonštruovať.

Konrád Rolner ako vplyvný banský podnikateľ a majiteľ domu na námestí v Kremnici sa stal kremnickým komorským grófam v roku 1440.⁴⁵ Post zastával prinajmenšom do roku 1446, pričom nie je vylúčené, že vo funkcii pôsobil aj po tomto roku.

43 POHL, Artur. *Ungarische Goldgulden des Mittelalters (1325 – 1540)*. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1974, tabuľky č. 16, 17 a 20 (č. E1-3, E1-4, E2-3, E2-5, H1 a H2-1). ISBN 3-201-00873-7; MATUNÁK, ref. 6, s. 139.

44 POHL, ref. 17, tabuľky č. 60 – 63, 82 – 89, 92 a 94 – 99.

45 Maďarský historik István Izsó vyslovil predpoklad, že Konrád Rudel, ktorý bol kremnickým komorským grófam v roku 1439 spolu s Ondrejom a Mikulášom Langovcami, je totožný s Konrádom Rol(1)nerom. Táto úvaha však nie je správna. Jednak ju nedokladajú žiadne pramene, jednak je rozdiel v písaní priezvisk Rudel (*Rwdel*) a Rolner v listinách jednoznačný. IZSÓ, István. *Szemelvények a középkori montaniszтика magyarországi történetének írott forrásaiából (1000 – 1526)*. Rudabánya: Érc. és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány, 2006, s. 65 a 66. ISBN 978 963 86575 7 2.

Príloha:

Dlžobný úpis, ktorým sa Konrád Rolner zaviazal vrátiť mestu Kremnica do termínu dvoch týždňov po sviatku sv. Martina zapožičaných 1 000 zlatých florénov a 20 hrivien striebra.

Zdroj: MV SR, ŠA BB – p. AK, f. MMKr, Tomus I, Fons 37, Fasciculus 1, Nro. 7

Ich Conrad Rolner Camergraff auff der Krempnicz bekenne in disem meinen Offenprieff, das ich rech vnd redlicher schuld schuldig pin, vnd gelten sol vnd wil, den Ersamen vnd vorsichtigen Richter vnd geswornen purgern auff der Krempnicz Tausent guldein in gold vnd czweynczig Marck silbers vierczehen tag nach sand Merteyns tag Acht tag vor oder nach vngeidlich die obgenantn tausent guldein vnd czweynczig Marck silbers gelobe ich vorgeschribener Conrad Rolner auff den benantn tag vngeidlich pey trewen vnd eren czu czalen vnd ausczurichten vnd ob ich solcher czalung als obgeschriben ist zewmig wurd do got vorsey So sullen vnd mugen die obgenantn Richter vnd Rathe czu meinem gute vnd habe greiffen, vnd die verkauffen vnd verkumern gleich als alle recht doruber werdn ergangen vnd dorinn sol mir keyn freythum den mir meiner frawen genade geben hat ader geben möchte in keyner weis czu stewre kumen vnd des czu pesser sicherheit vnd warer vrkund hab ich auffgedrucket auff disen prieff mein eygen gewonlich petschet der geben ist an sand Gallen tag nach Cristi gepurt, m cccc xlii(o) Jar.

DIE KAMMERGRAFEN VON KREMNICA UND DER KAMMERGRAF
KONRÁD ROLNER (1440–1446)

DANIEL HAAS K I A N I Č K A

Seit dem 14. Jahrhundert erschienen regelmäßig Münzzeichen auf ungarischen Münzen. Sie kennzeichneten den Sitz der Münzstätte, in der sie geprägt wurden, und den Namen des Kammergrafen, der für die Münzprägung in der Bergbau- und Münzkammer verantwortlich war. Münzzeichen ermöglichen es, mittelalterliche ungarische Münzen in chronologischer Reihenfolge zu ordnen, wie sie in den einzelnen Münzstätten während der Herrschaft der Monarchen und der Amtszeit der Kammergrafen geprägt wurden. Um die Ergebnisse so genau wie möglich zu gestalten, müssen die Regierungsjahre der Könige, die Ikonographie der Münzen, die zeitlich und räumlich variiert, sowie Berichte aus schriftlichen Quellen berücksichtigt werden, da viele Dokumente Informationen über die Tätigkeit der Kammergrafen in den königlichen Kammern enthalten. Die chronologische Erfassung der Münzprägung ist sehr wichtig, weil sie die Möglichkeiten der numismatischen Forschung und die Möglichkeiten der wirtschafts- und ökonomisch-geschichtlichen Forschung erweitert und den Archäologen die Datierung einzelner Funde ermöglicht.

Die bisher veröffentlichten Listen der Kammergrafen von Kremnica enthalten einige Ungenauigkeiten, da sie auf älterer Literatur beruhten bzw. ihre Autoren kannten einige Archivquellen nicht. Aufgrund neuer Forschungen ist es möglich, die Listen zu ergänzen und zu korrigieren. Konrád Rolner gehörte auch zu den mittelalterlichen Kammergrafen von Kremnica. Durch die Verwechslung des R in seinem Nachnamen wurde er oft mit Konrad Polner verwechselt. Der Kammergraf existierte unter diesem Nachnamen nicht. Neue Forschungen haben ergeben, dass Konrád Rolner nicht nur in den Jahren 1440–1443, sondern auch in den Jahren 1444–1446 Kammergraf in Kremnica war. Wer 1447 das Grafenamt bekleidete, ist nicht bekannt, 1448 war es Peter Koler. Von den auf den Goldfloren gefundenen Münzzeichen ist die K - L-Zeichen den Kammergrafen Andreas und Nikolaus Lang zuzuordnen, die 1439 zusammen mit Konrad Rudel die Grafen waren, die K - R+-Zeichen Konrad Rolner, bzw. Konrad Rudel und das K - P-Zeichen den königlichen Raubzügen (P = Postumus, d. h. König Ladislaus Postumus /?/), oder den Graf Peter Koler (P = Peter).

Mgr. Daniel Haas Kianička, PhD.
NBS – Múzeum mincí a medailí Kremnica
Štefánikovo námestie 11/21, 967 01 Kremnica
e-mail: daniel.kianicka@nbs.sk